

ПЕРШОДРУКИ

**Володимир
Гнатюк**

Колядки і щедрівки

**Том I
Етнографічний збірник**

**Харків
«Фоліо»
2018**

117. М. Яришківський, записував колядки 1897 р. в Жураках, Богородчан. пов.

118. Колядки з Дуби, Долини. пов. невідомого записувача в 1867 р. числом 44.

Колядки з Крехович невідомого записувача в 1863 р.

Крім того при виданю використано, на скільки се було можливе, й інші дрібніші та менше важні збірки невідомих записувачів.

Львів, 28. ІХ. 1913.

Володимир Гнатюк.

Як відбуваються коляди у Тузлів.

1. Пилипівка.

Ні одним роковим сєткам так си ни радують люде, єк риздвеним. Та ни до сєток иде радисть, шо будут сєтки, але до тої утїхи, того звичею, єкий тогди обходи наш гуцульський парид. Кожде, ци мале, ци велике, радує си, шо диждало видїти та побути на тих гарденистих веселих коледничках. Ни на одній молодици та дївченї аж шкіра рїпає си, трїскає, так би рада, аби чїм борше прийшли ти риздвенї сєтки, шоби мож з коледничками погуляти аж до наслїдку.

Шей пилипівка ни настає, єк вже говорє мижи собов люде, а найбирше то вже чєлїдь: А ци верє хло' мут ходити коледники сєго року? Ба найко котрі, а хто верє коло нас ме ходити за березу?

Єк настає вже пилипівка, то тогди тоти, шо їх корти ходити в коледники, прирєхтовують собі: Скрипники скрипки муштрують та виломнеють си, аби добре мочї грати до коледи та до данцив, а березї аби мож уложувати за єго голосом до спїванок. Тримбїташі нотують собі в голові игри до круглєкїв, до плєсив, пидвиконної, умерскої, та вселяких веселих игрий, аби одєн проти одного мих єк наймудрїше зайграти в тримбїту, аби єго над усї коледниці тримбїташі люде найлїпше фалили, шо мудро йграє. Плєсаки знов учюєт ци добре плєсив, аби си ни вилили та виломнеюєт ци сами плєсати, аби то вдати, єк де тай передь ким заплєсати, аби си чєсом ни наїсти устиду по самї вуха, шо ни умїв добре плєсати, тай мало або й нїчьо ни виплєсав.

Кождий коледник, ходь би й старий був, пригадує собі спїванки, аби дєс чєсом и вин мих єкує спїваночку заспївати, а тоти, шо маюєт охоту до данцив, то знов виучюєт ци, аби мочї єк найлїпше гуляти. Бо таких коледникїв, шо лиш би си возили в коледниках, тай мало спїваюєт, то дуже люде ни любє, бо кажуть: „Єк маюєт бути коледники, то найбудут, то вже раз коледники. Аби могли ци на колопнї добре загуляти, ци поспївати, ци файно поплєсати прото, аби сорому ни було. Таким колед-

никам ни жель и коледу дати файну, файно їх приймати, бо чьоловік так собі з ними побуде, шо на цілий рік весело єму буде. А ек си зберут єкіс дідорсани, тапалаги, талпасні, пусті, шо лиш си возє, та гутє отєк трути, то на такі шкода кошту, тай ни варт їх навіть и в хату пускати“.

Нирав така табора обмєє футко свою околицу, а такі бигме ходє голодні, ек котюги, а шо вже з них си люде натекують, то далі ни иде. Тай ше до того нічьо сетє заколедуют. Коли знов табора, в котрий си доберут добрі, усі редні колєдники, лєдвн обжоує за нїчь одпу, дві хаті, а чєсом и в одний хаті си виднуют, їсти, пити ни годни вже, ай гроші їм си сплют, ек вода. Тай кождий таких колєдників любн и дуже файно їх приймає, тай уже з гори запрошує їх: „Дивіт ци, панове колєдникове, тай ви пані березо, абєстє си й нарик такі усі редні зибрали тай мою хату ни оминули! Коби Бих дав дїждати, то я си май буду знати, ек пид вас пидлаожєти, бо бигме є для кого. Оцє колєдники! Шо варт, то варт“.

Колєдники кунтєтні, шо їх так вельбє и собі дєкуют газдам: „Дєкуємо, дєкуємо, дай вам, Боже, шєстє, здорове за ваш привіт, най вам Бих в стократ бирше навіти. Кобих лиш дїждали, а мї вас ни лишимо ніколи“. — А чєсом додают на збїтки: „А ек вам так за нами дїже лежи, то держіт нас аж и до нарик, а бізівно вас ни омижемо“.

Звичейно в колєдники идут такі, шо ходили вже по кільканацїть років в колєдниках тай знають добре тому звич. Уже наперед знають, дє їх мут добре приймати, а дє май гєй так, а знов дє и в хату навіть ни мут пускати. Тай знають, дє и ек кождому газді в єго хаті треба виддати гонир, шоби си єму вдав. Бо ни кождий газда любн однако. Молодих колєдників добєракт таки на то, абн си приучували, шоби знали редно, ек си має в колєді ходити.

Берези то вже цілу пилипівку собі колєдуют колєди, абн добре знали вєсти на памнєть колєди, абн си витак з него ни смїєли людє, шо си путає та ни уміє добре вєсти колєди, вінчюваня, и колєдників, бо то вєє залєжи на березі, бо єго вєї колєдники добре мусє слухати.

Котрий береза знає ек найбирше усїляких укладів в колєдах, у вінчюванях, у дєкованях, а знає до того богато всїляких єхараманив, уміє добре кождому газді й газдини удати пєти за волєв, то почєрєз него всїх би колєдників газди у пазуху клали, а при виборі на рїздво то кожда табора берє такого березу на вирви так, шо вин ни знає навіть чєсом и сам шо дїєти тай з котров таборов ити. Но а цє є великїй гонир для такого берези, ек над ним си так дуже рвут.

Нирав так си трафа, шо то бідний чьоловік, вїхто за цілий рік на него и гадков ни вержє, алє на Рїздво то шо май фронт газди у сєлі просє, абн вин ишов з ними за березу, або абн ишов в їх рєвір колєду-

вати. Тимунь кождий береза муси учіти си усїх звичеїв давних, старовіцких, тих, шо люде до них звикли и їх лиш одних хотє. Бо аби єкі то ни були коледи файні, то їх люде ни любє, уни лиш любє таки свої давні, старовіцкі коледи.

Станіславівський владика був остро виступив перед кількома роками против наших звичеїв коледницьких и против наших колед, кажучі: „То погацький звичей коледи! А ше такі, єк ту у вас на Гуцулах коледи, то вже цілком ни хрестіянські, а ті ваші звичей то безбожні, єкі ви виробєете в коледниках“. — Заборонив остро понам пускати коледники після нашего давного звичю, лиш аби ишли так, єк туду на долах дєс кажут, шо ходє коледуючі, отєк буком молотічі, в одної хати раз два до другої.

Попи и так ни дуже були до наших гуцулских звичів добрі и дивили си кривим оком на нашу моду, а тепер єк дав їм владика потуку, то вни вже цілком гадали, шо вже все перевернут з окрашем. Але то гов! Нарид ни бики, звичь, обред старовіцкій — то ни мітуса.

Заказали попи на Ряздво, отєк ни полєдвн в почетком 1907 року, ити коледникам з набутками. Заказали скринку, тримбіту, плєс, гуляне на колонії й співанки гуцулські — одним словом кажучі сказали, аби ходили по церковному, побожно, так єк ходє коледники по долах.

Господи, шо то си завів за рейвах, най лиш Бих борони. Зачєли всї люде говорити, шо то вже попи хотє віру скасувати нашу давну, бо в нас говорє так, шо доки писанки пишут и доки коледники ходє, то доти и наша віра руска будє на світї. В дєських селах цілком си сперли люде ити коледувати на церкву, а пишли коледувати після стародавнього звичю, але на свіцкі ціли. Знов в дєських селах попи боєли си дразнити людий и мало шо сперали, а порєштї пустили після гуцулского звичю говорєчі: „Идїт, єк собі хочєте, то нас ни обходи, бо ми вам ни позволеємо жєдних набутків“. — Але коледники на цє ни фївкали, лиш робили своє. Єк ходили після давних звичеїв, так ходє й тепер, лиш ни вид дуже давного чєсу в дєських селах скасували коледу брати, то є, хлїб й зерно, а то через то, шо говорєт, шо тепер тєжкі чєсє, доста й грошій на коледу.

2. Николая.

Вже вид Ників зачінают люде прирєхтовувати си до коледників. Кождий ревір зберает ци, шо май фрунтові газди й впливові у тим куті и вадиковуют мижи собов бирше менчє, ци мают ити коледники, котрий береза має ити в їх бик й адебирше котрі коледники. Знов усеймовуют собі, дє си мают зєрати коледники и в єким порєдку мают ити вид хати до хати, та дє має бути розилєс коледницький.

Звичайно тогди на Николи є дві противні партії людей. Одні є за коледниками, а знов є й такі, шо вони є против коледників. Ни одні є мжи противниками й такі, шо сами би ради ити в коледниках, але шо вони до коледників пиздали, або їх люде пинавиде и через то їх ни берут ніколи, а їм за се кривда и тимунь вони адикуют проти коледі, але однако ничиши шпітаками, бо прилчуют ци до скупивдрясив, шо шкодуют нара корон на кошт; а знов єк идут вже коледники, то їм ни випадає ни приймати коледників и тимунь говоре проти коледників отими бирше менче словами: „Тепер всека біда нам доста вже доколедовує, на шо нам коледників? То все драчя, шо кошт на громаду. Пип казав нам нираз, шо то би бирший був хосен, єк би ти гроші люде добровильно без коледі аложели до церкви, шо би хто втекав дати. То би красше було. А так то ни коледі, але гріх!“

Та однако звичайно прихельників коледницьких є бирше и пере-кричуют противників, бо нираз и до острих сварок приходи мжи одними и другими. Прихельники говоре: „Гі на вас! Устидайте си! Ви ни хочете вже того, шо сми джидали, шо обходили ваші деді й предіди. Нам вилно коледувати, на шо ми хочемо, а ни копче гроші обертати на церкву. Нам тут пип ни до розказу, але ми сами. Єк ни идут коледники, то за шо, тай на шо ніс бих гроші попови? Ми в коледники будим ити, тай будим пускати, тай приймати так, єк доси; ни вбіднів єм тим до тепер, тай чій ни пидим в старці й вид тепер, їйга! Та тільки ходь маємо веселости в сердці! А хто винавиди на коледники, або єму ни рихт, то най ни приймає, а про него си обйде, бо коледники шают доста коло кого ходити“.

Майже завжде вже по службі на Николи всі си помире и хотє коледники пускати. Понайменовуют собі березив, аби на Риздво ни бути сміхом, а берези борше пидмагуют собі котре себнішших коледників, шо би їх табора була єк найдобирвійша.

Кілька гавд з села входе до пона и кажут, шо би вголосив на нарид в церкві, шо сего року мут ити коледники и на кілько таборій. Тогди пип по службі оголошує в церкві, шо мут ити коледники, єк завжде на тільки, а тільки таборій. Люде вже знаючі, шо коледники мут ити, розходе си в верхє по хатах, широко розговорюючі про сварку над коледниками та вже в гори вішуючі, єкі то будут коледники сего року та котрий таборі буде си найліпше вести.

3. Риздво.

Дуже раненько на Риздво сходєт ци люде до церкви. Ни оден є такий чьоловік, шо майже цілий рик ни ходи до церкви, але на Риздво йде. Та ни прес побожнисть сходєт си люде до церкви, але через то,

шоби шом видіти та чути про коледники. Тоти, шо маюг надігу ити в коледники, вже идуг бирше менче прирехтовані вид разу до церкви, хоть до цего ни признаюг ци, бо хоть, шоби ще їх трохе попанькали люде!

По службі виходе люде з церкви и де в єких селах идуг старші вибирці в давинками в руках три рази довкруги церкви коледуючі, а за ними коледники гурмами и коледуюг:

На сєте сєго, на сєте Риздво,

Дай Боже!*

Ми коледнички ой тутки прийшли

Коледувати, цєс дим витати,

Цєс дим витати, божую церкву.

Церкву витати, коледників позберати,

Ой коледничків, хлопців молодців.

Ой ми вибирці, славні завидці,

Ой тутки собі позбераємо,

Ой славні гауди тай коледнички.

Ой звидси ми си йа розвидемо,

В високі гори, у рускі села,

У люцкі хати, мир хрєстиянський,

Шестем, здоровем все повитати!

Шестем, здоровем, сими сєтками,

Сими сєтками, многа літами,

Все рик вид року, токма до віку!

Єк обийдуг церкву всі три рази, тогди шо май фронт добрі коледники в усіх таборий и берези, кілько їх є вид кождої табори, идуг в сам перед до попа коледувати. Плесаки идуг три рази плєшучі ид ро-зоденциї попивський вперед коледників, парами по два, до барток привезуюг собі давинки, бартки кладуг на плєчя и лєгонько ними помахуюг, при чім давинки поцоркуюг. Плесаки здрибна поступаюг, з лєгоньки шидскакуючі, то на одний носі, то на другий и при тим плєшуг и говорє, єк идуг перший раз до ро-зоденциї:

Ой за горочьки, за каливочки,

Ми коледнички в Україночки!

Видходе поступаючі си назадусть, а де нима місця, то си обер-таюг назад и плєшуг далі:

В гуцулські села, в високі груні,

В гори, долини, до сєї хати.

Знов приходе другий раз плешучі:

До сеї хати Гречного пана,
Гречного пана, ой пана отця.

Знов си обертают, або виходе назадуть плешучі:

Коли є ласка нас принимати,
Ой коледників в хату пускати.

Приходе плесаки третий раз плешучі:

Миж вінчуем вас шестем, здоровем,
Сими светками на многа літа.

При тим плесаки знимают лївов руков шепки з голови, клоняют ци тричі домови, а правов руков викручуют остро бартками и сильно давоне в свої дзвинки.

Плесаки перестають плесати, тримбіташ з скрипником лишеют грати до плесу, а зайграют пара чеснок веселої гуцулскої гри. Скрипник зачинає муштрувати скрипку до коледи під викни и на знак найстаршого берези, який задзвони тричі в свій дзвоник, коледники стают під викни до коледи. Скрипник зачинає грати коледу, а тримбіташ играє полонинцког кружлека. Береза зачинає коледувати, а коледники за ним при кождим разі: „Ой дай Боже!“ поцоркочуючі дзвинками и придупкуючі до темпа ногами, коледуют:

Ми д' чему дому чьом д' веселому,
Дай Боже!*

Ми всу ничку вай ни спали,
Ой ходили, сумували.

Питали ми си доброго газди,
Допитали си гречного пана,
Гречного пана, нашего отця (або имя газди).

Ци дома, дома, ой гречний пане?

Ой ми знаємо, шо ви є дома.

Ой сидит собі я в чьола стола,

Ой в чьола стола, в єворового.

Ой ходит ему Госпидь у дому,

Та роздаючі шесте, вдове.

Ой в дим вдове на челядочку,

По дворі шесте на худобочьку.

Вінчуємо вас шестем, здоровем,

Сими сетками, многа літами,

Все рік вид року, токма до віку,

Ни сам з собою, з усев челедов.